

تحلیل حمله روسیه به اوکراین از منظر امنیت انرژی ایران

یاسر سلیمانی^۱

چکیده

حمله روسیه به اوکراین و احتمال تداوم آن در آینده، نظم جدیدی در بازار جهانی انرژی ایجاد کرده که یکی از مهم‌ترین آثار آن، رشد سریع قیمت انرژی (از جمله نفت و گاز) در جهان است. به نظر می‌رسد روند بالا بودن قیمت‌های انرژی همچنان ادامه خواهد داشت. با شروع جنگ اوکراین، روسیه برای کاهش آثار تحریم‌های اتحادیه اروپا، تمرکزش را بر فروش نفت به هند و چین که مقاصد اصلی صادرات نفت کشورمان هستند و ارائه تخفیف‌های شایان توجه قرار داده است. روند تخفیف نفت خام روسیه و مشخصات نفت صادراتی این کشور که نزدیک به نفت صادراتی ایران است، زنگ خطر جدی برای صادرات نفت ایران به‌ویژه در بازار چین است که کاهش فروش نفت کشورمان در چند ماه اخیر از پیامدهای آن است. از منظر صادرات گاز، تغییر مسیر صادراتی روسیه از اروپا به آسیا در میان مدت اجتناب‌ناپذیر است، اما با ادامه ناترازی گاز در ایران و قطع مکرر صادرات، این تغییر استراتژی روسیه به قیمت تصاحب بازارهای فعلی صادرات ایران (ترکیه و عراق) تمام می‌شود. در این راستا، (۱) به‌کارگیری دیپلماسی فعال انرژی برای حفظ مشتریان راهبردی نفتی از جمله چین و هند، (۲) استفاده از تهاجر کالا بین ایران و روسیه با توجه به شرایط و مقتضیات کنونی و (۳) توجه به نظم جدید بازار گاز و برنامه‌ریزی برای تولید و صادرات ال‌ان‌جی در میان مدت توصیه می‌شود.

واژگان کلیدی: بازار جهانی انرژی، صادرات نفت، دیپلماسی انرژی.

مقدمه

همه‌گیری کرونا و رشد تقاضای جهانی انرژی، قیمت نفت و گاز در ماه‌های اخیر رشد کرد و حمله روسیه به اوکراین بر سرعت افزایش قیمت‌ها افزود. همچنین، کشورهای غربی به دلیل حمله روسیه به اوکراین، تحریم‌های فراگیری علیه این کشور اعمال کردند که موجب اختلال در صادرات نفت و گاز آن می‌شود؛ هرچند تدریجی بودن تحریم‌ها، به روسیه و شرکای آن فرصت می‌دهد که برای شرایط جدید آماده شوند.

روسیه از بزرگ‌ترین تولید و صادرکنندگان نفت و گاز و تأمین‌کننده مهم انرژی اروپا به شمار می‌رود. حمله نظامی روسیه به اوکراین در ۵ اسفند ۱۴۰۰ (۲۴ فوریه ۲۰۲۲)، بازارهای جهانی انرژی از جمله نفت و گاز را با تغییر و تحولات فراوانی مواجه کرد. یکی از مهم‌ترین آثار حمله روسیه به اوکراین، رشد سریع قیمت انرژی از جمله نفت و گاز در جهان است. در واقع، به دلیل احیای اقتصاد جهانی پس از

کمابیش مشابه حاکم است و روسیه در حال جست‌وجوی بازارهای جدید در منطقه از جمله ترکیه و عراق است که عمدتاً در اختیار ایران هستند.

نظر به اهمیت موضوع مورد بررسی، این گزارش به تحلیل مهم‌ترین ابعاد حمله روسیه به اوکراین از منظر امنیت انرژی پرداخته است. چهارچوب تحقیق بدین صورت است که پس از مقدمه در بخش دوم، وضعیت بازار انرژی پس از حمله روسیه به اوکراین ارائه می‌شود. بخش سوم به تبیین جایگاه و مناسبات جهانی انرژی روسیه اختصاص دارد. بخش چهارم به ملاحظات امنیت انرژی مترتب بر موضوع مورد بررسی می‌پردازد و بخش پنجم به جمع‌بندی و ارائه راهکارها اختصاص دارد.

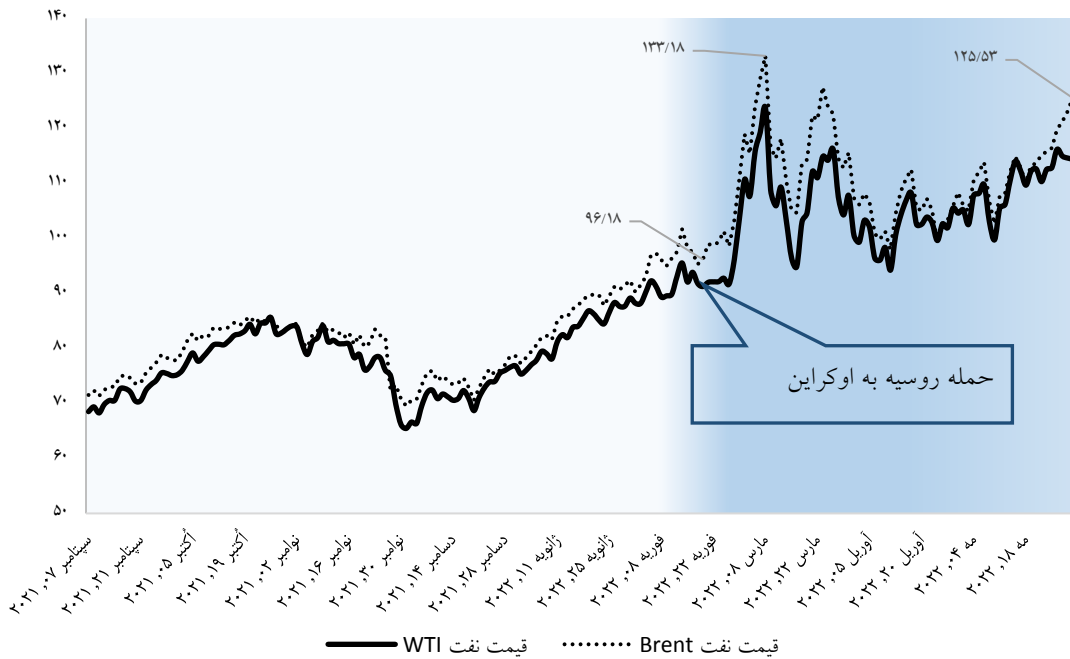
۱- وضعیت بازار انرژی پس از حمله روسیه به اوکراین

همان‌طور که نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد، قیمت جهانی نفت پس از همه‌گیری کرونا با روند افزایشی همراه بوده است که با شروع حمله روسیه به اوکراین، شتاب بیشتری گرفت و پس از اینکه از ۹۶/۱۸ دلار در هر بشکه به ۱۳۳/۱۸ دلار رسید، با مقداری کاهش هم‌اکنون به ۱۲۵/۵۳ دلار در هر بشکه رسیده است. افزایش شدید قیمت جهانی نفت، اغلب کشورهای مصرف‌کننده را با چالش افزایش قیمت حامل‌های انرژی و کشورهای صادرکننده عمده از جمله عربستان را با افزایش درآمد شدید مواجه کرده است.

اتحادیه اروپا واردات نفت و سوخت را از طریق نفت‌کش‌های روسیه که دوسوم خرید اروپا از این کشور را شامل می‌شود، تحریم کرده است. این ممنوعیت واردات برای نفت در ۶ ماه و برای دیزل و سوخت‌های پالایش‌شده در ۸ ماه اجرایی می‌شود. از سوی دیگر، آلمان و لهستان وعده داده‌اند که واردات نفت از روسیه را از طریق خط لوله متوقف کنند. این یعنی اروپایی‌ها در پایان سال، واردات نفت روسیه را ۳/۳ میلیون بشکه در روز کم خواهند کرد. همچنین، اتحادیه اروپا اعلام کرده است که شرکت‌های اروپایی اجازه ندارند نفت‌کش‌های حامل نفت روسیه را بیمه کنند. این تحریم نیز تدریجی اجرا خواهد شد. از آنجا که بسیاری از شرکت‌های بیمه‌ای بزرگ جهان در اروپا مستقر هستند، این اقدام اتحادیه اروپا سبب افزایش زیاد هزینه انرژی روسیه می‌شود؛ هرچند تحلیلگران بازار انرژی معتقدند که این‌گونه زمان‌بندی‌ها از اثر تحریم جدید اروپا می‌کاهد؛ البته احتمالاً شرکت‌های بیمه‌گر چینی، هندی و روسی بخشی از وظیفه بیمه نفت‌کش‌ها را بر عهده می‌گیرند.

قبل از حمله روسیه به اوکراین، تقریباً نیمی از نفت صادراتی روسیه به اروپا می‌رفت که ارزش آن ماهانه ۱۰ میلیارد دلار بود. در ماه‌های اخیر، خرید نفت چین از روسیه افزایش عمده‌ای یافت و صادرکنندگان نفت منطقه غرب آسیا مجبور شدند برای رقابت با روسیه که تخفیف‌های بزرگی در فروش نفت می‌دهد، قیمت‌های کمتری به خریداران پیشنهاد دهند. در بازار گاز نیز شرایط

نمودار ۱- روند قیمت جهانی نفت (برنت، دبیوتی آی)

مأخذ: <https://tradingeconomics.com>

حتی اگر رکود رخ دهد، قیمت نفت خیلی کاهش نمی‌یابد. تحلیلگران دلیل اول برای بالا باقی ماندن قیمت نفت را تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه می‌دانند. اکنون اتحادیه اروپا به خرید مقداری نفت از روسیه ادامه می‌دهد، اما در جست‌وجوی منابع جایگزین است. واقعیت این است که خرید از کشورهای دیگر سبب افزایش هزینه‌ها می‌شود؛ یعنی قیمت نفت تحویلی بالا می‌رود و کشورهای اروپایی برای کاهش هزینه‌ها، گزینه‌های چندانی در اختیار ندارند.

دومین عامل، ناکافی بودن جایگزین‌های نفت روسیه است. بنا بر اعلام آژانس بین‌المللی انرژی، سال پیش ۱۴ درصد کل عرضه نفت جهان از سوی روسیه بود که تحریم‌های غرب علیه روسیه سبب کمبود در بازار شد. بنا بر همین اعلام، تولید نفت روسیه در آوریل به یک میلیون بشکه در روز کاهش یافت که ممکن است این رقم در

تحلیلگران معتقدند، قیمت نفت برای مدت طولانی سه‌رقمی باقی می‌ماند. اگر تقاضای چین پس از لغو قرنطینه‌های اخیر در این کشور به سرعت افزایش و عرضه نفت روسیه کاهش پیدا کند، بعید نیست که قیمت نفت به سطوح بسیار بالاتری نیز افزایش یابد. درباره چشم‌انداز بازار نفت و عوامل مؤثر بر آن، دیدگاه‌های گوناگونی مطرح است. در ادامه، به ۳ عاملی که سبب بالا باقی ماندن قیمت‌ها هستند، اشاره می‌شود. نخستین عامل، اقدام جدید اتحادیه اروپا، یعنی تحریم نفتی روسیه است. با آنکه افزایش تورم و کاهش رشد اقتصاد کشورها احتمال بروز رکود را مطرح کرده، بعید است که تقاضای جهانی نفت به اندازه‌ای کاهش یابد که قیمت‌ها به شکل پایدار کم شود؛ یعنی همان فرایندی رخ دهد که در سال ۲۰۰۸ مشاهده شد. از آنجاکه اکنون مشکل اصلی در حوزه عرضه است،

تثبیت شده دنیاست، اهمیت این صنعت در اقتصاد این کشور بیش از پیش آشکار می شود. روسیه بخش اعظمی (۷۰ درصد) از عرضه گاز خود را در داخل مصرف می کند. حدود ۶۰ درصد گاز طبیعی عرضه شده به بازار داخلی روسیه در بخش الکتریسیته و پس از آن، مصرف خانگی، پتروشیمی و صنعت حمل و نقل به ترتیب با ۱۰، ۹ و ۷/۸ درصد از کل گاز عرضه شده به بازار، بزرگترین بخش های مصرف کننده گاز طبیعی در روسیه است.

روسیه بزرگترین صادرکننده گاز جهان نیز است. این کشور به دلیل نزدیکی به مناطق عمده مصرف گاز از جمله بازار گاز اروپا، بیش از ۹۰ درصد صادرات خود را با خط لوله انجام می دهد. حدود ۷۰ درصد صادرات گاز روسیه به کشورهای آلمان، ترکیه، بلاروس و ایتالیاست؛ ضمن اینکه مقصد بخش اعظم گاز روسیه (حدود ۷۶ درصد)، کشورهای اروپای غربی است. ارزآوری حاصل از صادرات گاز از سویی و توانایی جذب سهم عمده از بازارهای انرژی منطقه از دیگر سو، بر اهمیت این صنعت در رشد اقتصادی می افزاید. همچنین، مبادلات گازی با کشورها افزون بر افزایش قدرت اقتصادی، دیگر مؤلفه های قدرت ملی و منطقه ای را بهبود می بخشد و سبب ارتقای قدرت سیاسی و امنیتی کشور می شود. در ۴ ماه نخست سال جاری میلادی، مازاد حساب جاری روسیه، ۹۶ میلیارد دلار، یعنی ۳ برابر رقم مربوط به مدت مشابه سال قبل بود. زمانی که اتحادیه اروپا اعلام کرد نفت روسیه را تحریم می کند، قیمت نفت در بازارهای جهانی افزایش یافت و بر درآمدهای صادراتی روسیه افزوده شد. این

نیمه دوم سال جاری میلادی به ۳ میلیون بشکه افزایش یابد. اعضای اوپک پلاس توافق کرده اند که در ماه های ژوئیه و آگوست، عرضه روزانه نفت خود را هر ماه، ۶۴۸ هزار بشکه بالا ببرند. برای جبران تأثیر تحریم های اعمال شده علیه روسیه، ضروری است که عرضه در نیمه دوم سال، ۳ میلیون بشکه در روز بالا رود. تحقق این افزایش بسیار سخت است؛ زیرا از مدت ها پیش، سرمایه گذاری ها برای بالا بردن ظرفیت تولید ناکافی بوده و حتی اوپک پلاس برای بالا بردن عرضه روزانه به میزان ۶۴۸ هزار بشکه با کمبودهای جدی مواجه است.

سومین عامل، تقاضای بالای جهانی برای نفت است. چین می تواند تقاضای بیشتری برای نفت داشته باشد؛ زیرا قرنطینه شهرهای بزرگ چین به عنوان مهم ترین مانع در حال از بین رفتن است. تقاضا برای سوخت در آمریکا نیز کاهش زیادی نداشته است؛ به رغم رشد ۵۰ درصدی قیمت سوخت در این کشور نسبت به ۱۲ ماه پیش، تقاضا تنها ۵ درصد کمتر شده است. به این ترتیب، عواملی که از بالا باقی ماندن قیمت نفت حمایت می کنند، قدرتمند هستند و اگر اتفاق خاصی رخ ندهد، کاهش قیمت ها چندان محتمل نیست.

۲- جایگاه و مناسبات جهانی انرژی روسیه

- گاز طبیعی

صنعت گاز به عنوان یکی از اساسی ترین صنایع موجود در روسیه، نقش برجسته ای در اقتصاد این کشور ایفا می کند. با توجه به اینکه کشور روسیه دارای بزرگترین ذخایر گاز طبیعی به میزان ۸/۴۷ تریلیون مترمکعب در جهان و ۲۵ درصد از ذخایر

طبق محاسبه آژانس بین‌المللی آماری «فیچ»، درآمد‌های بودجه دولت روسیه از طریق فروش نفت و گاز این کشور در سال ۲۰۲۱ در مقایسه با سال ۲۰۲۰، افزایشی تقریباً ۷۰ درصدی را تجربه کرده و به ۱۲۵ میلیارد دلار رسیده است. بخش بالادستی گاز روسیه تقریباً در دست شرکت دولتی گازپروم و حدود ۷۴ درصد کل تولید گاز طبیعی روسیه را به خود اختصاص داده است. در پی درخواست شرکت‌های روسی نواتک و روسنتف برای در اختیار گرفتن مجوز صادرات گاز به خارج از روسیه، ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهوری روسیه، در اواخر سال ۲۰۱۲ دستور داد انحصار شرکت روسی گازپروم در صادرات آلان‌جی روسیه به‌تدریج پایان یابد، اما نفوذ این شرکت دولتی در بازار گاز روسیه همچنان بسیار بالاست. با توجه به شرایط حاکم بر بازار گاز اروپا، روسیه تمرکز اصلی خود را بر صادرات گاز به چین به‌عنوان شریک استراتژیک خود قرار داده است. نمودار شماره ۲، قیمت‌های مختلف گاز از مبادی گوناگون به چین را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، قیمت گاز روسیه پایین‌ترین سطح را در بین همه مبادی صادرکننده گاز به چین دارد.

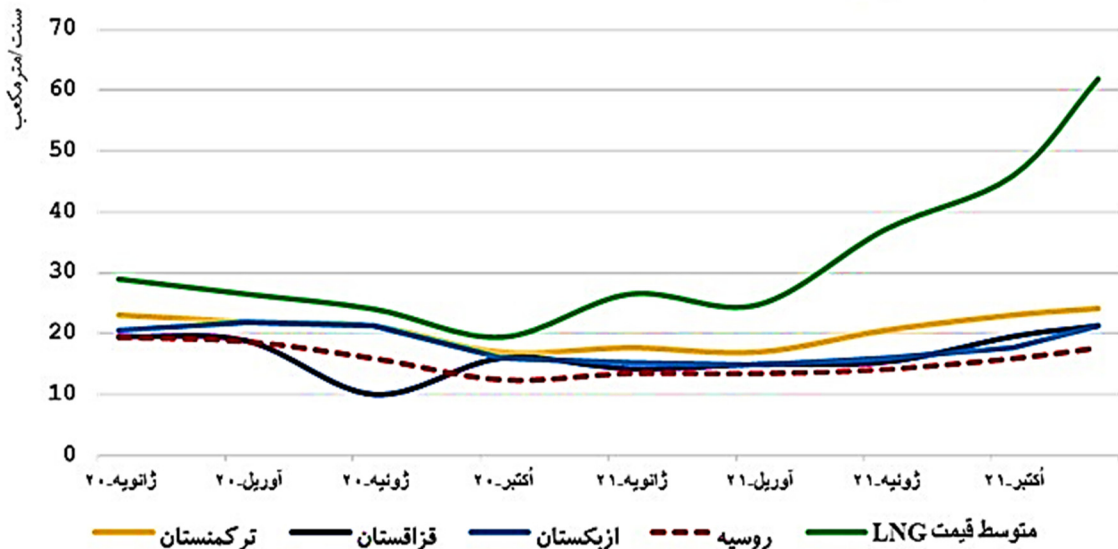
کشور در راستای یافتن بازارهای جایگزین برای فروش نفت خود با مشکلات زیادی مواجه نیست و گزارش‌ها نشان می‌دهد که صادرات انرژی روسیه به چین در آوریل، در مقایسه سالانه، بیش از ۵۰ درصد افزایش یافته است.

تحریم‌ها سبب افزایش هزینه فعالیت‌ها در بخش‌های مختلف اقتصاد روسیه می‌شود و بانک جهانی پیش‌بینی کرده است، اقتصاد این کشور در سال ۲۰۲۲، نرخ رشد منفی ۸/۵ داشته باشد، اما به دلیل اینکه اروپا قادر به کاهش وابستگی شدید خود به واردات انرژی از روسیه نیست، بخش عمده‌ای از قدرت واکنش غرب به روسیه در کوتاه‌مدت خنثی می‌شود. درعین حال، خود کشورهای غربی نیز با یک دوره رشد پایین اقتصادی و نرخ‌های بالای تورم (رکود تورمی) مواجه می‌شوند.

نکته مهم دیگر این است که چین، هند و ترکیه بر خرید نفت روسیه که با تخفیف بسیار بالا عرضه می‌شود، افزوده‌اند. این اقدام از آثار منفی تحریم اتحادیه اروپا بر اقتصاد روسیه می‌کاهد. مسئله مهم دیگر اینکه، نظارت بر کشتی‌های حامل نفت روسیه بسیار دشوار است. جزئیات اجرای تحریم نفتی روسیه هنوز مشخص نیست. به باور تحلیلگران، روسیه با روش‌های گوناگون موجود، نفت خود را از طریق نفت‌کش‌ها و بدون شناسایی به فروش می‌رساند. این یعنی اجرای دقیق تحریم‌ها دشوار و گاه غیرممکن است. در واقع، راه‌های مختلفی برای دور زدن تحریم‌ها وجود دارد که کره شمالی و ایران از آن‌ها استفاده می‌کنند و روسیه نیز از آن‌ها بهره خواهد برد.

روسیه به‌عنوان یکی از کشورهای اصلی دارای ذخایر عظیم گاز طبیعی، نقش مؤثری در بازارهای جهانی با تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید گاز دارد.

نمودار ۲- مقایسه قیمت واردات گاز چین از مبادی گوناگون

مأخذ: Rystad Energy, 2022.

- نفت

کشور به چین در حداکثر ظرفیت انتقال خود قرار داشته است. از طرفی، مخازن ذخیره‌سازی نفت روسیه نیز ظرفیتی معادل ۹۶ میلیون بشکه دارد که در هفته‌های اخیر در حداکثر ظرفیت خود بوده است.

مسیر صادراتی دیگر به چین قزاقستان و با حجم ۲۰۰ هزار بشکه است که در ۷ سال اخیر بین ۱۴۰ تا ۲۰۰ هزار بشکه نفت انتقال داده است. در صورت تحریم نفت دریافتی از خط لوله اروپایی و کاهش یا به صفر رسیدن صادرات از این مسیر، پرسش اصلی «امکان‌پذیری جایگزینی این حجم صادرات با خط لوله آسیایی» است.

روسیه یکی دیگر از اهداف بزرگش را افزایش حجم فروش نفت به هند به‌عنوان سومین مصرف‌کننده بزرگ نفت جهان قرار داده است. هند در سال ۲۰۲۱، تنها ۲ درصد از نفت مورد نیاز وارداتی‌اش را از روسیه دریافت کرده است و عراق،

روسیه در سال ۲۰۲۱، نزدیک به ۱۰۹ میلیارد دلار صادرات نفت خام داشت. از این میزان، ۵۸/۱ میلیارد دلار به مقصد کشورهای اروپایی بود. کشورهای هلند با ۱۷/۳ میلیارد دلار و آلمان با ۹/۱۹ میلیارد دلار بیشترین واردات نفت خام از این کشور را داشتند. با توجه به تنوع بالای عرضه‌کنندگان در بازارهای جهانی نفت، اروپا با دشواری کمتری برای تحریم نفت خام در مقایسه با گاز روبه‌روست. حدود نیمی از صادرات نفت خام روزانه ۴/۵ میلیون بشکه‌ای روسیه از طریق خط لوله و به ترتیب از ۳ مسیر اصلی به اروپا و چین انجام می‌شود. گفتنی است، پیش از آغاز جنگ حدود ۱ میلیون بشکه در روز نفت روسیه از طریق خط لوله به اروپا منتقل می‌شد. چین در سال ۲۰۲۱، روزانه ۱/۹ میلیون بشکه نفت از روسیه وارد می‌کرد. در ماه‌های اخیر خطوط لوله صادرات این

خارجی هند، شاید چندان دور از انتظار نباشد که در صورت ادامه تحریم‌ها علیه ایران، هند در میانه تغییر موازنه قوای جهانی به دنبال واردات نفت از ایران باشد، اما نزدیکی هرچه بیشتر روس‌ها به هند، این احتمال را برای ایران دشوارتر می‌کند. همچنین، در صورت احیای برجام و حتی بازگشت نفت ایران به بازار، این موضوع باز هم دشواری‌هایی برای ایران ایجاد می‌کند؛ زیرا پالایشگران آسیایی به نفت ایران علاقه‌مندند و نفت ایران در اروپا طرفدار چندانی ندارد. حتی احیای برجام نیز شاید نتواند اروپایی‌ها را از نظر سیاسی در موقعیتی قرار دهد که از ایران نفت وارد کنند.

همان‌طور که در نمودار شماره ۳ دیده می‌شود، روسیه در ماه‌های اخیر نفت خود را با تخفیف بیش از ۲۰ دلار در هر بشکه نسبت به قیمت نفت شاخص برنت به مشتریان نفتی فروخته است. این مسئله باعث شده است مشتریان نفتی این کشور از جمله چین تمایل بیشتری به خرید نفت از آن داشته باشند.

عربستان سعودی و امارات مهم‌ترین تأمین‌کنندگان نفت این کشور شمرده می‌شوند، اما در ۲ ماه اخیر خرید نفت روسیه توسط هند به طرز شگفت‌انگیزی افزایش یافته است. همچنین، مسکو در همکاری با پکن و دهلی‌نو تصمیم گرفته است که معاملات انرژی میان طرفین را به سمت ارزهای ملی یوآن چین، روپیه هند و روبل روسیه ببرد. پاکستان، آرژانتین و ترکیه از دیگر اهداف صادراتی هستند که روس‌ها بیش‌ازپیش روی آن‌ها حساب باز کرده‌اند.

نزدیکی روسیه و چین در ماه‌های اخیر و امضای قراردادهای همکاری در زمینه انرژی، مسکو را به همکاری نامحدود با پکن در بازار انرژی امیدوارتر کرده است؛ به‌گونه‌ای که از نظر بازار گاز نیز می‌تواند با خط لوله جدید «قدرت سیبری» و وعده‌های چینی‌ها، بخش عمده‌ای از بازار ازدست‌رفته خود در اروپا را بازیابد. هندی‌ها در سال‌های اخیر همواره از منتقدان تحریم نفتی ایران بوده‌اند. با توجه به چرخش آشکار در سیاست

نمودار ۳- روند قیمت با تخفیف نفت روسیه (اورال) در مقایسه با نفت برنت

مأخذ: Rystad Energy, 2022

روسیه در حال حاضر چیزی حدود ۲۴۰ میلیون بشکه نفت روی آب ذخیره کرده است.^۱ این الگوی مواجهه با تحریم‌ها دقیقاً شبیه الگوی ایران در اوایل دوره تحریم‌هاست. در حال حاضر این کشور نفت خود را در بازارهای خاکستری، بازارهایی که عمدتاً در اختیار ایران بوده است، به فروش می‌رساند که این روسیه را به رقیب جدی ایران تبدیل کرده است. بنابراین، حتی اگر روسیه جنگ علیه اوکراین را به پایان برساند و فرایند فروش نفت به حالت طبیعی برگردد، با توجه به حجم وسیع نفت ذخیره‌شده روسیه در دریا، ایران همچنان ماه‌ها از این روند متأثر خواهد بود. این مسئله بر روند درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت کشورمان تأثیر منفی می‌گذارد.

هم‌زمان با بالا گرفتن جنگ در شرق اروپا، بحث حصول توافق یا عدم توافق میان ایران و قدرت‌های بین‌المللی بر سر پرونده هسته‌ای و تحریم‌ها به نقطه عطف کلیدی رسیده است. هم‌اکنون ادامه مذاکرات در هاله‌ای از ابهام قرار دارد و طرفین از لزوم گرفتن تصمیمات دشوار در طرف مقابل برای حصول توافق سخن می‌گویند. باین‌حال، در صورت حصول توافق و توقف تحریم‌های نفتی، بازگشت نفت ایران تا حد زیادی قیمت‌های افزایش‌یافته نفت را در میان‌مدت کاهش می‌دهد. این مسئله در صورت تداوم جنگ روسیه علیه اوکراین، انگیزه‌های طرف‌های مذاکره با ایران را برای حصول توافق افزایش می‌دهد. در واقع، اگر کشورهای اروپایی بیشتری تصمیم بگیرند از روس‌ها نفت نخرند، برای پر کردن شکاف ایجادشده به

به‌رغم تحریم انرژی روسیه از سوی اتحادیه اروپا، این اتحادیه برای مدت طولانی و احتمالاً سال‌ها، همچنان به انرژی و به‌طور خاص به گاز روسیه وابسته خواهد بود. این وابستگی به‌ویژه اگر مصرف گاز بالا برود، سبب افزایش قدرت روسیه نیز می‌شود. به نظر می‌رسد کشورهای اروپایی جایگزین‌های کمتری برای گاز روسیه دارند؛ زیرا تولیدکنندگان بزرگ دیگر این حامل انرژی، یعنی آمریکا، استرالیا و قطر نمی‌توانند به‌سرعت به تولید خود بیفزایند. همین مسئله قدرت مانور روسیه را در سیاست‌های خارجی افزایش داده است.

۳- ملاحظات امنیت انرژی

با شروع جنگ اوکراین، روسیه تمرکزش را برای فروش نفت روی هند و چین گذاشت که به‌طور سنتی بازارهای اصلی صادراتی ایران هستند. بنادر شمالی ایران از جمله امیرآباد قابلیت صادرات محصولات نفتی روسیه به کشورهای آسیایی را دارد که مسکو از آن استقبال نمی‌کند. روند تخفیف نفت خام روسیه و مشخصات نفت صادراتی این کشور که نزدیک به نفت صادراتی ایران است، زنگ خطر جدی برای صادرات نفت ایران به‌ویژه در بازار چین است.

از منظر صادرات گاز، تغییر مسیر صادراتی روسیه از اروپا به آسیا در میان‌مدت اجتناب‌ناپذیر است، اما با ادامه ناترازی گاز در ایران و قطع مکرر صادرات، این تغییر استراتژی روسیه به قیمت تصاحب بازارهای فعلی صادرات ایران (ترکیه و عراق) تمام می‌شود.

۱. خاطر نشان می‌شود برخی منابع دیگر میزان نفت ذخیره‌شده روسیه را ۷۰ میلیون بشکه ذکر کرده‌اند.

ایران شمرده می‌شود) به شدت متزلزل می‌کند. پیامدهای فوق امنیت انرژی کشورمان را با مخاطره جدی روبه‌رو خواهد کرد.

جمع‌بندی و ارائه راهکارها

حمله روسیه به اوکراین و تداوم این جنگ، بازار جهانی انرژی را که در حال احیای پس از دوره همه‌گیری کروناست، با افزایش شدید قیمت‌ها مواجه کرده است. این مسئله موجب افزایش شدید قیمت حامل‌های انرژی در کشورهای مصرف‌کننده انرژی از جمله اتحادیه اروپا و آمریکا شده است. پیش‌بینی می‌شود اقتصاد این کشورها تورم رکودی کم‌سابقه‌ای را تجربه کنند. از سوی دیگر، این روند موجب افزایش عمده درآمدهای نفتی کشورهای از جمله عربستان سعودی شده است. تهدید بازارهای نفت و گاز ایران از سوی روسیه یکی از مهم‌ترین آثار حمله روسیه به اوکراین شمرده می‌شود. برای مواجهه هوشمندانه با این پدیده، راهکارهای زیر توصیه می‌شود.

- به‌کارگیری دیپلماسی فعال انرژی برای حفظ مشتریان راهبردی نفتی از جمله چین و هند: در صورت تغییر در مناسبات بازار انرژی در اروپا، چین و هند نقش کلیدی در جبران بازار ازدست‌رفته مسکو در اروپا خواهند داشت و احتمالاً باید شاهد افزایش خرید آن‌ها از روسیه باشیم؛ به‌ویژه که نفت ارزان روسی در دوران قیمت‌های بسیار بالای این کامودیتی، از رنج اقتصادی افزایش قیمت‌ها برای این اقتصادهای در حال توسعه می‌کاهد. از طرف دیگر، در صورت عدم احیای برجام و رخ دادن سناریوی فوق،

نفت ایران نیازمند خواهند بود؛ زیرا بسیاری از تولیدکنندگان بزرگ دیگر ظرفیت چندانی برای افزایش تولید ندارند.

تولیدکنندگان بزرگ غالباً نفت خود را در چهارچوب قراردادهای بلندمدت به مشتریان عرضه می‌کنند که این بر نگرانی اروپایی‌ها می‌افزاید. همچنین، در بخش گازی نیز ایران در چنین شرایطی می‌تواند با همکاری کشورهایمانند ترکیه نیم‌نگاهی به بازار تشنه اروپا داشته باشد و با توجه به ذخایر عظیم گازی که در اختیار دارد، آن‌ها را به همکاری با خود و حتی جذب سرمایه و فناوری از آنان در کنار عرضه گاز طبیعی وادار کند. در چنین شرایطی، قطع روابط انرژی روسیه با بلوک اروپایی فرصت خوبی برای ایران ایجاد می‌کند؛ البته بدیهی است که بروز چنین سناریویی تنها در شرایط رفع تحریم‌ها و حصول توافق امکان‌پذیر است؛ هرچند در این صورت نیز موانع سیاسی‌ای که طی دهه‌ها میان ایران و غرب ایجاد شده است، کار را در این زمینه دشوارتر می‌کند و نمی‌توان با دید کاملاً خوش‌بینانه به این مسئله نگاه کرد. نکته مهم و شایان توجه دیگر اینکه، با تداوم روند موجود (تداوم جنگ و افزایش تحریم‌ها علیه روسیه)، روسیه احتمالاً بر افزایش فروش به مشتریان سنتی ایران از جمله چین و هند متمرکز شود. این مسئله فروش نفت ایران را با مشکل مواجه می‌کند. در زمینه گازی نیز روسیه برای جایگزینی بازار بزرگی که در اروپا دارد، چشم امید به مشتریانی مانند ترکیه بسته است که در سال‌های اخیر به دنبال افزایش هرچه بیشتر خرید گاز از روسیه هستند. این موضوع موقعیت ایران در بازار ترکیه را (که بازار سنتی گاز

- توجه به نظم جدید بازار گاز و برنامه‌ریزی برای تولید و صادرات ال‌ان‌جی در میان‌مدت: پویایی‌های بازار انرژی در سال‌های اخیر به‌ویژه پس از شیوع کرونا تغییر جدی یافته است. حمله روسیه به اوکراین نیز بر اهمیت بازار ال‌ان‌جی به‌عنوان جایگزین جدی انتقال گاز با خط لوله افزوده است. هم‌اکنون در نظم جدیدی که در صادرات گاز شاهد آن هستیم، سهم صادرات گاز به‌صورت ال‌ان‌جی نسبت به صادرات گاز با خط لوله در حال افزایش است. ترکیه نیز تمایل بیشتری به واردات ال‌ان‌جی از قطر و آمریکا دارد. این مسئله با توجه به اتمام قرارداد گازی ایران با این کشور، بر تمدید قرارداد گازی ایران تأثیر می‌گذارد. به نظر می‌رسد ترکیه قرارداد گازی خود با ایران را تمدید نکند یا برای بازنگری جدی در قیمت گاز صادراتی ایران چانه‌زنی داشته باشد. مزیت‌های صادرات گاز به‌صورت ال‌ان‌جی مانند تنوع بازارهای فروش، امکان فروش در بازارهای دوردست و انعطاف‌پذیری قیمتی بر کسی پوشیده نیست. از این‌رو توصیه می‌شود کشور هرچه سریع‌تر پروژه‌های ال‌ان‌جی را توسعه دهد و به‌واسطه ۳ پروژه ایران ال‌ان‌جی، پارس ال‌ان‌جی و پرشین ال‌ان‌جی به گروه کشورهای تولیدکننده ال‌ان‌جی بپیوندد و برای صادرات به شکل ال‌ان‌جی نیز برنامه‌ریزی کند.

منابع

- <https://tradingeconomics.com>.
- Rystad Energy (2022).

ایران در بازاریابی برای فروش نفت تحریمی محدود خود احتمالاً با مشکلات حادی مواجه می‌شود. واقعیت این است که اتکای ایران در دوران تحریم به خرید نفت توسط چینی‌ها محرز است و در صورت ادامه شرایط کنونی یا افزایش سخت‌گیری در اجرای تحریم‌های نفتی، حضور روس‌ها در بازار چین شرایط فروش نفت به چین را بیش‌ازپیش برای ایران دشوار می‌کند؛ به‌ویژه که یکی از مهم‌ترین جذابیت‌های نفت ایران برای پالایشگران چینی، قیمت‌های پایین و تخفیف گسترده آن است و اکنون نفت روسی با چنین ویژگی‌ای می‌تواند در اختیار آن‌ها قرار بگیرد. به نظر می‌رسد استفاده از دیپلماسی فعال با کشورهای روسیه و چین در خصوص عدم کاهش خرید نفت از ایران ضروری است.

- استفاده از تهاتر کالا بین ایران و روسیه با توجه به شرایط و مقتضیات کنونی: دسترسی به نظام بانکی بین‌المللی همچنان یکی از موانع پیش روی اقتصاد ایران به شمار می‌آید. از این‌رو با توجه به شرایط تحریمی که روسیه در حال حاضر با آن روبه‌روست، فضای مساعدتری برای ایجاد صندوق تهاتر کالا بر مبنای روبل-ریال میان ایران و روسیه وجود دارد. در نتیجه، پیگیری و ایجاد هرچه سریع‌تر سازوکار عملیاتی و قابل دسترس تهاتر کالا میان ایران و روسیه، گام مناسبی برای توسعه صادرات ایران به بازار روسیه شمرده می‌شود. در بازه زمانی میان‌مدت، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیکی در حوزه ریلی و زمینی یکی از الزامات اولیه توسعه صادرات به منطقه اوراسیا و روسیه به شمار می‌آید.

